

הערות והבהרות – יהודה בן-צור

"רגע של נחת" בעבודת מטה 'המוסד לעליה ב' בפאריס
התיאור ההומוריסטי ביומן המבצעים של המוסד של הברחת מעפילי
'תיאודור הרצל' מבלגיה לצרפת

בינואר 1947, לראשונה מאז הקמת 'המוסד לעליה ב', הוחלט לנהל "יומן מבצעים שכל השיחות הטלפוניות ירוכזו בו" (הרישומים מהיומן מוצגים בצבע כחול)¹. בהגדרה, מדובר ברישומים לאקונויים יבשים, תוך שימוש בקודים ובשפה ש"זר לא יבין"². במהלך מרץ 1947 הוכנס ליומן תאור יוצא דופן בסגנונו ההומוריסטי של מבצע העברת 1,300 מעפילים מבלגיה לנמל המוצא סט בצרפת והעלאתם באפריל 1947 על אונית המעפילים תיאודור הרצל, שכונתה 'השומרת' (כשמה המקורי, Guardian). "המוסד שכר שתי רכבות והמעפילים שברשותם היתה ויזה קולקטיבית לקולומביה יצאו מבלגיה אל הגבול הצרפתי. שומרי הגבול הצרפתיים לא העלו בדעתם שהאנשים לא קיבלו רשות כניסה ומעבר בארצם. ביחוד עשתה עליהם רושם רב "משלחת נכבדים" שבאו במיוחד מפאריס אל הגבול ובירכו את המעפילים... ואף הגישו להם זרי פרחים... איש 'המוסד'... תיאר בלשון צבאית ודרמאטית את המבצע"³, אותו הוא הגדיר כסיפור הנוגע להעברת מעפילים מבלגיה לדרום צרפת, שהיה קשה להסדיר עבורם כניסה לצרפת. התיאור כולו מסופר בצורה היתולית, היות ו'המוסד' הסדיר עם הצרפתים שכל המבצע יראה כמבצע צרפתי שנועד לשמש כסרט קולנוע.

הערה אישית: המשמעות של כמה קטעים של "הסרט" אינם ברורים ולא הצלחתי לפענחם. בחרתי להציגם כפי שהם מובאים ביומן, אך בצבע שונה. כל מי שיצליח לפענחם מוזמן לעדכן אותנו באמצעות פניה לאתר הפלי"ם באינטרנט www.palyam.org. 'ב-צ.

להלן רשימת פעילי 'המוסד' שהיו מעורבים במבצע, כיניהם ו"הדרגות הצבאיות" שהוענקו להם בנדיבות ע"י וניה הדרי, יד ימינו של הממונה על 'המוסד' ומי שיזם את רעיון היומן וניהל אותו:

פרלמן פלה – פעילת 'המוסד' בבלגיה, בדרגת גנרל.

וילי זאב כץ - חבר קבוץ אושא, פעל בעיקר בענייני ההעפלה מבלגיה.

גייסמר חנן, המכונה 'חושי'. פעיל 'המוסד' במרסיי שהתמחה בענייני ספנות.

שמריה צמרת, המכונה 'רודי'. הממונה על שלוחת 'המוסד' בצרפת.

בן ירושלמי, המכונה 'דרומי', פעיל 'המוסד' בדרגת קולונל.

משה כרמיל, המכונה 'מיכאל', מזכיר מטה 'המוסד' בתל אביב.

ישראל כרמי, המכונה 'טל', איש 'החבורה' ופעיל 'המוסד', בדרגת בריגדיר.

¹ 'המוסד לעליה ב' – יומן מבצעים – פאריס 1947', הוצאת אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1991.

² גרשון ועליזה ריבלין, 'זר לא יבין – ספר הכינויים', הוצ' משה"ב 1988.

³ המבוא ליומן, עמ' נ"א.

'ברושי', כינויו של יהודה ארזי, הממונה על שלוחת 'המוסד' באיטליה.
 'דניאלה', כינויה של עדה סרני, שכמה ימים לאחר המבצע החליפה את יהודה ארזי.
 'חיים', כינויו של צבי יחיאלי, מבכירי 'המוסד', בדרגת בריגדיר.
 'ג'ורא', כינויו של אשכולי יעקב, פעיל 'המוסד' בפריז, בדרגת מיג'ור.
 'אור', כינויו של שאול מאירוב-אביגור, הממונה על 'המוסד', בדרגת פילדמרשל.

20.3.47, שעה 12.00 - "מפלה: 1) השלטונות האמריקאיים במינכן פנו לצירות האמריקאית ואל וילי לברר אם צריך להגיע לשם משלוח של 500 איש. הודענו לפלה שתאשר 2) סודר טרנספורט במכוניות (אוטוקרים) מפלה ל'סידני' [מרסיי] ל- 1,243 איש ללא תשלום. 3) יכולה להוסיף עוד 200 איש אם נוכל לסדר עבורם כניסה ל'נטר' [צרפת]."

21.3.47, שעה 09.30 - מ'חושי': "1) אי-אפשר לקבל רשיון רשמי [להובלת אנשים] ל'שומרת' [כינוי תיאודור הרצל], כי אין בכוחנו למלא את דרישות נותני הרשיון ולכן נצטרך להוציא רשיון כמו בפעמים הקודמות "לנסיעות מיוחדות". זה לא יתאים לנסיעה לוילי... אילו גם השיגו רשיון מתאים לוילי, 'השומרת', לפי 'סמרטוטה' ('ה') [דגל הונדורס] אינה נכנסת להסכם הבינ"ל ורשיון שניתן ב'סידני' אינו יפה לארץ אחרת. הודענו לה כי לאחר שישנן תקוות להביא את אנשי וילי ל'סידני', לא מזדקק ברשיון מיוחד [להעלאתם לאוניה בצרפת] ונסתפק ברשיון "לנסיעות מיוחדות"... כנראה ל- 1,500/2,000 איש. 2) מבקש לברר אם 'ל' [נמל לה-סיוטה] בא בחשבון ליציאה. מחפשים בינתיים גם מקום אחר. 'ס' [נמל סט] - קטן מדי".

22.3.47 - מ'חושי': "המשלוח הגיע [לצרפת]. כ-500 איש. היתה בדיקה בגבול ובקושי התחמקו מלנסוע לוילי".

27.3.47, שעה 11.00 - מ'רודי': "1) מבקש תכנית עבור 'השומרת' במקרה שעניין פלה מתבטל... 3) יש קלקול קטן בדיזל של 'השומרת'..."

27.3.47, שעה 17.23 - "מיניסטרויון החוץ הצרפתי מודיע על התקפת פתע מתוכננת של האויב [בריטניה] בחזית בלגיה".

27.3.47 - "הידיעות [על התערבות הבריטים] מתאשרות ע"י המפקדה בבלגיה. פניות לאינטרבנציה אל מיניסטרויון הפנים הצרפתי, הכנסיה הקתולית והועדה הבין-ממשלתית".

28.3.47, שעה 11.42 - "קריאת אזעקה מהמפקדה בבלגיה מצד הגנרל דה פלה ובקשה לפנות לאלוהים כתוצאה מכך - הקמת קשר עם ב"כ האפיפיור בפריס.

שעה 7.15 - יציאת הקולונל 'דרומי' לעזרה בפעולות בבלגיה. שעה 17.47 - פקודת יום מהמפקד הראשי של כוחות המרי לפתוח בהתקפה רבתי נגד האויב ולשבור את הבלוקדה.

שעה 19.00 - מועצת המטה אצל "צזר" [מי/מה זה?]. עבוד תכנית ההתקפה לפרטיה בהשתתפות קצינה מקשרת מיחידת 'גדעון' [אלחוטנית]. ציוד ויטמיני, בצל עם גבינה וטקס [אכילת] Souffle.

28.3.47, שעה 12.00 – "ברושי": מוכן בשעת הצורך לקבל את 'השומרת' ולהעמיס עליה את כל המספר הדרוש... מסר פרטי הסכסוך עם הרביז'. הרביזיוניסטים - קרוב לוודאי שמדובר בסכסוך על מכסת מועמדי בית"ר להעפלה ב'עליה ב' באיטליה.

29.3.47, שעה 07.00 - "הכנת התעודות הדיפלומטיות והמסמכים להתקפה. שעה 09.15 יציאת הקוריר הדיפלומטי הפוליטרוק 'מיכאל' עם התעודות ותוכניות ההתקפה ברכבת בזק לבלגיה".

שעה 12.45 יציאת הבריגדיר **כרמי** באוירון מיוחד לפעולות בבלגיה. שעה 15.00 פקודת יום מהמפקד הראשי: ההתקפה תישא את השם Operation 'אופרציה אולקוס' [בהערות שוליים ביומן נאמר "שהכוונה לאולקוס לשר החוץ הבריטי, בוויין"]. שעה 16.00 הפיקוד העליון של החזית הצרפתית נמסר ללויט' גרל פרנק ון ארנם. סגנו ומפקד העזר של החזית הצרפתית – הקפטן 'זיזי' [צרפתי שהיה אחראי לשינוע מעפילים ברכבות מגרמניה לצרפת]. הרכבת מפקדת החזית הצרפתית בת ארבעה אנשים עם קצין מקשר הלוט [?] של הריזיסטנס ברברוסה.

שעה 16.30 הלויט' גרל ון ארנם מקבל את מכתב... (לא קריא) מהכנסיה הקתולית לפעולה. שעה 19.00 המג'ור גיורא מספק את האמצעים הכספיים לניהול הקרבות.

שעה 18.00 אספקת כלי רכב ע"י Conte Stefaniadis di Juzzo Pacha ב"כ ארצות יידידותיות. שעה 20.00 המטה מתפזר למנוחה לפני יום ההתקפה". שעה 30.3.47, שעה 07.30 - "שיחה עם 'דניאלה': הודעתי לה שעל 'בנימין' [איטליה] להכין ל'שומרת' 1,000-1,500 איש... "הסקנדליסטים" [כנראה הרביזיוניסטים] נשתתקו. 43 מהם יושבים במעצר". תוכנן שבנוסף למעפילים שיעלו בנמל סט, האוניה תקבל מעפילים נוספים באיטליה.

שעה 09.15 "העברת המטה לשדות אלישע [שאנז אליזה. הכוונה למטה 'המוסד' בפאריס]. שעה 09.30 הודעת המפקדה בבלגיה. בשעה 07.55 יצא הגייס הראשון של צבא המרי בפקוד הגנרל דור פלה והבריגדיר **כרמי** לקרב ומתקרב לז'מון. על הגייס השני מפקדים הבריגדיר 'חיים' והקולונל 'דרומי'. בפקודו של הפוליטרוק 'מיכאל' נמצאות שתי תחנות – תצפית על קו החזית, הקשורות עם קציני-קשר עם המפקדה בבלגיה.

שעה 09.45 הודעה מקפטן 'זיזי'. כל ההכנות נעשו בקו החזית הצרפתית. הסיכויים של יצירת קשר בין הגייס הראשון בבלגיה עם הפקוד על הקו הצרפתי – טובים.

שעה 10.30 ב"כ האפיפיור מקבל פרטים על מהלך הקרבות. שעה 11.10 הגנרל וילי מהמפקדה הבלגית מודיע: הגייס הראשון פרץ בהצלחה את קווי הביצור הראשונים. אבדות קטנות ב'פרשים' [פרנק שויצרי] וב'שטפנים' [\$.]

שעה 11.15 נמסרות ידיעות על מהלך הקרבות לאדמירל 'רודי', מפקד כוחות הים. האדמירל מוסר פרטים על המצב בצי. יש חשש לאיחור ביציאת הארמדה, כי לא הצליחו עד עכשיו לספור את המיטות על ספינת הדגל 'השומרת'.

שעה 11.35 ניתוק קוי הטלפון ע"י האויב. פלוגת מהנדסים בראשותו של סרג'נט מישל יוצאת לתיקונים. שעה 11.45 קוי הטלפון תוקנו.

שעה 11.50 הודעת קפטן 'זיזי' מחזית ז'מון: צבאותינו פרצו את קוי הביצורים הצרפתים והשאירו את האויב מאחוריהם. מפקדת החזית בקוי הביצורים הצרפתים עוברת ל-Givet. שעה 12.00 תהלוכת נצחון יידידותית של הצבא הצרפתי ושדות אלישע מתחת לחלונות בני המפקדה הראשית. את הפרדה מקבלים הפילדמרשל 'אור' עם שלישו [וניה]. שעה 13.00 עברו את הגבול הבלגי. שעה 16.10 עברו את הגבול הצרפתי".

30.3.47 – "המשלוח מוילי-פלה הגיע:
 כ-500 בגבול... (Jeumont), שעה 10.30 בהנהלת פלה וכרמי.
 707 בגבול... (Givet), שעה 16.00 בהנהלת 'דרומי' ו'חיים'. הרכבות צריכות להגיע ל'רודי'
 בצהריים של 31.3.47."

ב-1.4.47, שעה 19.45 – מ'רודי': "מפעל 'אולקוס-חוקן' נסתיים היום בשעה 18.00.
 'השומרת' קיבלה 2,620" [מעפילים בנמל סט] ותגיע לנגב-'אלון' [דרום איטליה] ב-8.4.
 עפ"י התכנית היא היתה אמורה לקלוט כ-1,000 מעפילים נוספים באיטליה. במסגרת
 ההערכות למבצע זה ירדו " 'ברושי' ו'דניאלה' למטה", לדרום איטליה, אך בשל תקלות שונות
 העניין בוטל ותיאודור הרצל המשיכה ישירות ארצה.

ב-30.3.47 הודיעה עדה סרני למטה 'המוסד' בפריס, כי " 'ברושי', נירותיו מגיעים השבוע
 וייסע. מצב בריאותו לא טוב ביותר". ב-17.4.47 נמסר מהמטה בפאריס לאהוד אבריאלי כי:
 " 'אלון' [כינוי נוסף של ארזי] קבל הוראה מ'בן-יהודה' ו'בן-קדם' [שני הגיסים, שאול אביגור
 ומשה שרת] לחזור ל'ארנון' " [ארצה]. במהלך תקופת שירותו של יהודה ארזי באיטליה
 חודשה פעילות 'עליה ב' לאחר מלה"ע ה-II והוא טיפל בהפלגת 21 ספינות ואוניות מעפילים.
 תיאודור הרצל היתה אמורה להיות האחרונה שבהן. כעבור חצי שנה הוא
 הוחזר לפעילות במערכת הרכש, בה הוא פעל עד לסוף מלחמת העצמאות.

בשנת 1959, בגיל 52, נפטר יהודה ארזי. בחלוף 50 שנה,
 ב-15 ביוני 2009, הונצח זכרו - בעיר חיפה נקרא רחוב על שמו.